

*Білозьоров Євген Вікторович,
заступник директора навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЕЛЕМЕНТА МЕХАНІЗМУ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Стратегічний курс на набуття повноправного членства у Північноатлантичному союзі, який визначений і закріплений у Конституції України, набув конкретних обрисів у Стратегії національної безпеки України [1] і Стратегії воєнної безпеки України [2]. Для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україна планує: досягти у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу; суттєво активізувати реформи у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО [1].

Особливого значення ці задачі набувають в умовах сучасних подій військового, економічного, енергетичного та політичного протистояння, що відбуваються в Україні протягом останніх років за участі Російської Федерації. Повномасштабним вторгненням російської армії 24 лютого 2022 року розпочався наступний етап російсько-українського збройного конфлікту, який триває з 2014 року. У такій боротьбі Україна відстоює свій цивілізаційний вибір, приналежність до європейської цивілізації та пріоритетності прав і свобод людини, що виступають основою цивілізованого світу.

Метою статті є здійснення методологічної характеристики інституційного елемента механізму оборонної функції сучасної держави в умовах її захисту від реальних та потенційних загроз.

На основі узагальнення думок науковців, які досліджували окремі аспекти здійснення оборонної функції держави, варто констатувати, що під поняттям «оборона» необхідно розуміти комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу України [3, с. 468].

На переконання В.Б. Авер'янова, термін «оборона України» охоплює систему різноманітних суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності держави із забезпечення її здатності в разі збройної агресії або збройного конфлікту, практичного здійснення військового захисту держави, включаючи використання Збройних Сил України, у разі агресії проти неї, а також під час виконання завдань, що передбачені міжнародними договірними обов'язками держави [4, с. 366].

Заслугує на увагу позиція В.В. Сокурєнка про те, що оборона держави – це вид діяльності держави, що полягає у збройному захисті, цілісності й недоторканності її території щодо зовнішніх і внутрішніх військових загроз, а також у підготовці до здійснення такого захисту. Оборона відіграє досить важливу роль у забезпеченні суверенітету держави та охоплює широкий спектр організаційних, економічних, соціальних, правових, науково-технічних й інших заходів [5, с. 165].

Досліджуючи мету та завдання оборони як сфери діяльності держави, необхідно також проаналізувати законодавче визначення цього поняття. У ст. 1 Закону України «Про оборону України» [6] зазначено, що оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Таким чином, можна стверджувати, що для реалізації оборонної функції як важливого напрямку діяльності держави

створюються спеціальні органи й організації (інституції), які на професійній основі та відповідно до правових основ повинні забезпечити дієвий захист суверенітету та територіальної цілісності. Однак, це зовсім не означає, що самі громадяни позбавляються можливості захищати в будь-який законний спосіб свої права та свободи, активно домагатися виконання державними органами покладених на них завдань та сприяти їм у цьому. Більш того, одним із головних напрямів державної політики в Україні є широке залучення громадськості до участі в державних справах взагалі та в оборонній сфері, зокрема. Так, в п. 8 ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву» [7] закріплено, що національний спротив – це комплекс заходів, які організуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України.

Зважаючи на означене, проблема національної безпеки та оборони постає як надзвичайно актуальна, першочергова, що потребує теоретичного та практичного вирішення. Це зумовлює нагальну потребу напрацювання єдиної системи теоретико-методологічних знань про інституційний елемент механізму оборонної функції сучасної держави на основі діяльнісного підходу.

До інституційного (організаційного) елементу механізму здійснення оборонної функції держави відносяться суб'єкти (органи та організації), які спеціально уповноважені здійснювати на професійній основі та відповідно до законодавства із застосуванням правових засобів і способів діяльність, направлену на підготовку до збройного захисту та захисту держави у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Потрібно зазначити, що оборонна функція держави здійснюється, фактично, всіма суб'єктами оборонної діяльності. З метою уніфікації всіх суб'єктів здійснення оборонної діяльності, у чинному законодавстві запроваджено поняття

«сектор безпеки та оборони». Так, в п. 16 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [8] зазначено, що сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

Згідно з чинним законодавством України структура сектору безпеки і оборони включає в себе компоненти, які розмежовуються відповідно до свого функціонального призначення та юридичної природи. Зокрема, сектор безпеки і оборони України складається із елементів: 1) сили безпеки та оборони; 2) оборонно-промисловий комплекс; 3) громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Необхідно звернути увагу й на те, що інституційно складові сектору безпеки та оборони України належать як до державного апарату, так і до інститутів громадянського суспільства [9, с. 79].

До інституційного (організаційного) елементу механізму здійснення оборонної функції держави належить Національна гвардія України, яка має правовий статус військового формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Відповідно до Закону України «Про національну гвардію України» [10], вказане військове формування призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення

терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національна гвардія України бере участь у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [10].

У межах здійснення оборонної функції певна роль належить Державній прикордонній службі України, яка відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [11] здійснює завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. До того ж, вона може брати участь у боротьбі з організованою злочинністю та здійснювати протидію незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів [12, с. 204].

З огляду на те, що Державна прикордонна служба України входить до єдиної структури сектору безпеки і оборони України, на неї покладатимуться завдання із координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду [11].

Окрім зазначених інституцій, інші органи, які входять до сектору безпеки і оборони, також здійснюють систему важливих функцій, які відповідають сутності оборонної діяльності держави.

Таким чином, можна виокремити, що дослідження інституційного елемента механізму оборонної функції сучасної держави через призму діяльнісного підходу має не тільки теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки

спрямоване на формування суб'єктів оборонної діяльності, їх цілей та завдань, механізмів захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. №392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 23.11.2022).

2. Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 23.11.2022).

3. Адміністративне право України : підруч. / В. М. Гарашук та ін. / За ред. Ю. П. Битяка. Київ : ЮрінкомІнтер, 2006. 544 с.

4. Адміністративне право України. Академ. курс : підруч. у 2 т. Т. 2 Особлива частина / ред. кол. В. Б. Аверьянов (голова) та ін. Київ. : Юрид. думка. 2005. 624 с.

5. Сокурєнко В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 159-166.

6. Закон України «Про оборону України» від 05 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 29.09.2022).

7. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 р. № 1702-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

9. Александров В. М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 78-82.

10. Закон України «Про національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

11. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03 квітня 2003 р. № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

12. Саковський А. А. Особливості взаємодії оперативних підрозділів і слідчих при документуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 4. С. 200-205.

Власенко Валерій Павлович,
*доцент кафедри теорії держави та
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У державі, де визнається і діє принцип верховенства права, важливим питанням є ефективна діяльність суб'єктів права, діяльність яких спрямована на забезпечення реалізації публічного інтересу. Такий інтерес може бути визначений як прагнення забезпечити блага, які мають загальносуспільну вагу, тобто блага, що є важливими не для однієї окремої особи, а для значної кількості людей та держави [1].

Юридична енциклопедія містить визначення поняття «суб'єкт права», відповідно до якого суб'єктами права є учасники правовідносин як носії юридичних прав і обов'язків, якими можуть бути фізичні або юридичні особи, які наділені правосуб'єктністю, тобто можливістю і здатністю бути суб'єктами правовідносин з усіма правовими наслідками [3].

Критерієм зарахування до суб'єктів публічного права М. Й. Вільгушинський визначає наявність заснованої на нормах